

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Νεοφύτου Βάμβα 6 (3ος όρ.), 10674 Αθήνα, τηλ: 210 7233221-2; φαξ: 210 7233217;
e-mail: info@nchr.gr, website: www.nchr.gr

**Απόφαση ΕΕΔΑ αναφορικά με την αντικατάσταση του
θρησκευτικού όρκου από πολιτικό ¹**

Εισαγωγή

Αφορμή για την ενασχόληση της ΕΕΔΑ και πάλι με το ζήτημα της κατάργησης του θρησκευτικού όρκου αποτέλεσε η πρόσφατη απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) στην υπόθεση *Αλεξανδρίδης κατά Ελλάδος* για παραβίαση του άρθρου 9 της ΕΣΔΑ.² Το Δικαστήριο θεώρησε ότι το γεγονός ότι ο προσφεύγων αναγκάστηκε να αποκαλύψει ενώπιον του δικαστηρίου ότι δεν ήταν ορθόδοξος χριστιανός και ότι δεν επιθυμούσε να δώσει το θρησκευτικό όρκο για να πάρει τη δικηγορική του άδεια παραβίασε το δικαίωμα μη αποκάλυψης των θρησκευτικών του πεποιθήσεων και κατά συνέπεια αυτό της θρησκευτικής ελευθερίας.³ Η απόφαση αυτή σαφώς αναδεικνύει το προβληματικό, από άποψη προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ζήτημα της πρακτικής του θρησκευτικού όρκου και την ανάγκη μεταρρύθμισης των νομοθετικών διατάξεων που την περιβάλλουν. Η ΕΕΔΑ θα ήθελε να τονίσει ότι ήδη δύο φορές έχει διατυπώσει τις απόψεις της αναφορικά με το ζήτημα του θρησκευτικού όρκου προτείνοντας την κατάργησή του και την αντικατάστασή του από τον πολιτικό όρκο.⁴ Επιπλέον, θα ήθελε να εκφράσει τη δυσαρέσκειά της για το γεγονός ότι πρέπει και πάλι να

¹ Το εν λόγω κείμενο υιοθετήθηκε κατά πλειοψηφία από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ στην από 29.05.2008 συνεδρίασή της. *Εισηγητές: Νάσος Θεοδορίδης, μέλος της ΕΕΔΑ, εκπρόσωπος ΣΥ.ΡΙΖ.Α και Λυδία Μπολάνη, Επιστημονική Συνεργάτις ΕΕΔΑ.*

² *Alexandridis v. Greece*, judgment 21 February 2008.

³ *Ibid* para 41.

⁴ ΕΕΔΑ, «Πρόταση της ΕΕΔΑ για τη ρύθμιση σχέσεων Πολιτείας και Εκκλησίας» Έκθεση 2005, σελ. 177; «Θέσεις της ΕΕΔΑ ως προς την Αναθεώρηση Διατάξεων του Συντάγματος», Έκθεση 2006, σελ. 137, 142.

επανεέλθει στο ως άνω ζήτημα υπό το φως και της απόφασης του ΕΔΔΑ και να κρούσει τον κώδωνα του κινδύνου για μελλοντικές καταδικές της Ελλάδας.

Το πρόβλημα

Η θρησκευτική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα κατοχυρώνεται στο άρθρο 13 του Συντάγματος καθώς και στα άρθρα 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΝΔ 53/1974 ΦΕΚ Α' 256) και 18 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (Ν. 2462/1997 ΦΕΚ Α' 25)

Η καθιερωμένη άποψη είναι ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει τη θρησκευτική ελευθερία υπό τις δύο εκδηλώσεις της: της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης και της ελευθερίας της εκδήλωσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων.⁵ Για το υπό εξέταση ζήτημα κρίσιμη είναι η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης. Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης περιλαμβάνει την ελευθερία επιλογής, διατήρησης, αλλαγής ή εγκατάλειψης μίας συγκεκριμένης θρησκείας, καθώς και της επιλογής ή εγκατάλειψης της θρησκείας εν γένει, της αθρησκείας ή της αθεΐας. Το ΕΔΔΑ μάλιστα έχει κρίνει ότι η θρησκευτική ελευθερία «είναι ένα από τα πιο βασικά στοιχεία για την ταυτότητα των πιστών και τις αντιλήψεις τους για τη ζωή, αλλά είναι επίσης πολύτιμη για τους άθεους, τους αγνωστικιστές, τους σκεπτικιστές και τους αδιάφορους».⁶

Επιπλέον, το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Buscarini* είπε ότι «η θρησκευτική ελευθερία συνεπάγεται, *inter alia*, την ελευθερία κάποιου να προσχωρεί ή να μην προσχωρεί σε κάποια θρησκεία και να την ασκεί ή να μην την ασκεί».⁷ Οι ως άνω συνισταμένες της θρησκευτικής ελευθερίας κατοχυρώνουν και «το δικαίωμα παντός, όπως διατηρεί μυστικές τις θρησκευτικές τους πεποιθήσεις, εις ουδένα δίδων λόγον περί του είδους και

⁵ Βλ. ενδεικτικά Α. Μάνεσης, *Συνταγματικά δικαιώματα: πανεπιστημιακές παραδόσεις, Ατομικές Ελευθερίες* (Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη 1981) σελ. 250. Βλ. επίσης, Y Ben Achour, *La Cour européenne des droits de l' Homme et la liberté de religion* (Pedone, Paris 2005).

⁶ *Kokkinakis v. Greece*, judgment 25 May 1993, para 31.

⁷ *Buscarini and Others v. San Marino*, judgment 18 February 1999, para. 34.

του αριθμού των θρησκειών τας οποίας πρεσβεύει ή της εκκλησίας ή της θρησκείας εις την οποία ανήκει».⁸

Στην πρόσφατή του απόφαση –*Αλεξανδρίδης κατά Ελλάδος*- το ΕΔΔΑ έκρινε ότι «η ελευθερία της εκδήλωσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων έχει και αρνητικό περιεχόμενο, το δικαίωμα του ατόμου να μην εξαναγκάζεται να αποκαλύπτει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις και να μην εξαναγκάζεται να συμπεριφέρεται κατά τρόπο βάσει του οποίου να είναι δυνατό να συναχθεί συμπέρασμα για τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις».⁹

Επιπλέον, σύμφωνα με την Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου: «Κανένας δε μπορεί να εξαναγκασθεί να αποκαλύψει τις σκέψεις του ή τη θρησκεία του ή τις πεποιθήσεις του».¹⁰

Με βάση τα ανωτέρω δε θα μπορούσε να θεωρηθεί ως συνταγματικώς επιτρεπτή η επιβολή της υποχρέωσης δήλωσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων, κάτι το οποίο συνεπάγεται το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο της ορκοδοσίας,¹¹ δεδομένου ότι η δυνατότητα επίκλησης της τιμής και της υπόληψης παρέχεται μόνο σε όσους δηλώσουν ρητά εκ των προτέρων ότι δεν ανήκουν στην ορθόδοξη ελληνική εκκλησία (βλ. άρθρα 194, 218, 220, 236 και 398 ΚΠοινΔ, άρθρο 19 του Κώδικα Κατάστασης Δημόσιων Πολιτικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων ΝΠΔΔ, άρθρου 3 παρ. 1 του Γενικού Κανονισμού Υπηρεσίας στον Στρατό). Εφόσον προστατεύεται και το αρνητικό περιεχόμενο της θρησκευτικής ελευθερίας αντιλαμβάνεται κανείς ότι αυτό παραβιάζεται, όταν για παράδειγμα ο άθεος μάρτυρας για να αποφύγει το θρησκευτικό όρκο πρέπει σύμφωνα με το άρθρο 220 παρ. 2 ΚΠοινΔ, όχι μόνο να δηλώσει τις πεποιθήσεις του αλλά ακόμα περισσότερο

⁸ Α. Μαρίνος, *Η θρησκευτική ελευθερία*, Αθήνα, 1972, σελ. 105. Επίσης βλ. ενδεικτικά Π. Δ. Δαγτόγλου, *Ατομικά Δικαιώματα*, (Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2001) σελ. 370.

⁹ *Alexandridis v. Greece*, judgment 21 February 2008, para 38.

¹⁰ Human Rights Committee, *General Comment No 22: The right to freedom of thought, conscience and religion (art. 18)*, 30/07/93, CCPR/C/21/Rev.1/Add.4 para 3.

¹¹ Β. Καράκωστας, «Τα συνταγματικά θεμέλια της θρησκευτικής ελευθερίας και η δυνατότητα αναθεώρησης των σχετικών διατάξεων» (1995) *Δίκη* 26, σελ. 817, 820. Βλ. και P van Dijk, F van Hoof et al. (eds), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (4th ed. Intersentia, Antwerpen-Oxford 2006) 753.

να πείσει το δικαστήριο ή τον ανακριτή ότι η δήλωσή του, σχετικά με τις πεποιθήσεις του, είναι αληθινή.¹²

Το άρθρο 13 παρ. 5 Σ ορίζει ότι: «Κανένας όρκος δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο, που ορίζει και τον τύπο του». Η διάταξη αυτή θεσπίζει την αρχή της νομιμότητας του όρκου ορίζοντας ότι κανένας όρκος δε μπορεί να επιβληθεί χωρίς νόμο που να έχει προβλέψει προηγούμενως επαρκώς προσδιορισμένες περιπτώσεις επιβολής του και τον ακριβή τύπο του. Ως όρκος πάλι δε μπορεί να θεωρηθεί μόνο ο θρησκευτικός.¹³ Συνεπώς, η υποχρεωτική ορκοδοσία πρέπει να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα της προστασίας της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης και, ειδικότερα με γνώμονα τη συνταγματική προστασία του δικαιώματος της μη εξωτερίκευσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων του καθενός.¹⁴

Η πολιτικού χαρακτήρα ορκοδοσία δεν αντίκειται *a priori* στην «αρνητική» θρησκευτική ελευθερία, γιατί πρόκειται για ένα γενικό και ουδέτερο μέτρο που σε καμία περίπτωση δεν προϋποθέτει προσχώρηση σε ορισμένη θρησκεία.¹⁵ Αντίθετα η θρησκευτική κατομολόγηση έρχεται σε αντίθεση με την αρνητική θρησκευτική ελευθερία, γιατί η δέσμευση του ατόμου προϋποθέτει πλήρως την πίστη του σε ορισμένη θρησκεία.¹⁶ Επιπλέον, η θρησκευτική ορκοδοσία παραβιάζει το δικαίωμα κάποιου να μην αποκαλύπτει τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις.

Προκειμένου, λοιπόν, η πρακτική της ορκοδοσίας, όπου αυτή προβλέπεται, να είναι συμβατή με το Σύνταγμα και τις διεθνείς συμβάσεις που δεσμεύουν τη χώρα μας θα πρέπει ο θρησκευτικός όρκος να καταργηθεί και να αντικατασταθεί από τον πολιτικό όρκο.

Οφείλουμε, επίσης, να σημειώσουμε ότι η πρόκριση, από πλευράς της Πολιτείας, μίας λύσης κατά το πρότυπο του άρθρου 408 του ΚΠολΔ,

¹² Γ. Πριντζίπας, «Ο δικονομικός όρκος και η αντίθεσή του προς το Σύνταγμα» (1980) *Δίκη* 11, σελ. 33, 42.

¹³ Καράκωστας, όπ.π. σελ. 840.

¹⁴ Δ. Φιλίππου, «Η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και η υποχρέωση ορκοδοσίας: Παρατηρήσεις στην απόφαση 2601/1998 του ΣτΕ» (1999) 2 *ΔτΑ*, σελ. 409, 418.

¹⁵ Γ. Κτιστάκης, *Θρησκευτική ελευθερία και Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* (Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2004) σελ. 77

¹⁶ Βλ. Ε. Κρουσταλλάκης, «Η υποχρέωση ορκοδοσίας εκείνων που πρεσβεύουν τη χριστιανική θρησκεία, ιδίως μετά το Σύνταγμα του 1975» (1980) 11 *Δίκη*, σελ. 3-25.

σύμφωνα με το οποίο ο μάρτυρας πριν εξεταστεί ερωτάται αν προτιμά να δώσει θρησκευτικό ή πολιτικό όρκο κάθε άλλο παρά ικανοποιητική κρίνεται για τους ακόλουθους λόγους: α) δεδομένης της μεγάλης πλειοψηφίας των πιστών της «επικρατούσας» θρησκείας, η επιλογή του πολιτικού όρκου και όχι του θρησκευτικού θα ερμηνευόταν αυτομάτως ως παραδοχή από την πλευρά του πολίτη ότι δεν είναι χριστιανός ορθόδοξος, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει σε προκατάληψη σε βάρος της ακεραιότητάς και κύρους του. Η ίδια συλλογιστική, άλλωστε, οδήγησε και στη μη προαιρετική αναγραφή του θρησκευόμενου στις αστυνομικές ταυτότητες. β) παρατηρείται συχνά το φαινόμενο οι δικαστές της έδρας να μη ρωτούν το μάρτυρα ποιον όρκο προτιμά να δώσει, αλλά να του ζητάνε να ορκιστεί στο Ευαγγέλιο με αποτέλεσμα να πρέπει ο ίδιος ο μάρτυρας να ζητήσει να δώσει τον πολιτικό όρκο ενισχύοντας έτσι ακόμα περισσότερο την πεποίθηση ότι δεν πρόκειται για χριστιανό ορθόδοξο άτομο.

Λόγω, λοιπόν, των κοινωνικών στερεοτύπων που επικρατούν στην ελληνική κοινωνία η εναλλακτική ορκοδοσία ισοδυναμεί κατά κάποιον τρόπο με αποκάλυψη των θρησκευτικών πεποιθήσεων ενός ατόμου ότι δηλαδή δεν είναι χριστιανός ορθόδοξος. Συνιστά, λοιπόν, μία πρακτική που μπορεί να επιτρέψει να συναχθούν συμπεράσματα για τις θρησκευτικές πεποιθήσεις ενός ατόμου, κατά τη λογική του ΕΔΔΑ. Συνεπώς προς απόφυξη τυχόν διακρίσεων στη βάση του εναλλακτικού πολιτικού όρκου και για την επίτευξη απόλυτης προστασίας της αρνητικής ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης η μόνη ενδεδειγμένη λύση είναι η αντικατάσταση του θρησκευτικού όρκου εξ ολοκλήρου από τον πολιτικό. Σημειώνουμε, επίσης ότι το ΣτΕ έχει υιοθετήσει την άποψη ότι τόσο ο όρκος όσο και η προσωπική διαβεβαίωση, δηλαδή ο πολιτικός όρκος, έχουν τις ίδιες έννομες συνέπειες, είναι με άλλα λόγια ισότιμοι.¹⁷

Εκτός των παραπάνω επιχειρημάτων υπέρ της κατάργησης του θρησκευτικού όρκου θα θέλαμε να αναδείξουμε και άλλη μία πλευρά του εν λόγω ζητήματος. Έχει υποστηριχθεί ότι η υποχρεωτική ορκοδοσία είναι αντισυνταγματική και για τους Χριστιανούς Ορθόδοξους. Στηριζόμενοι σε

¹⁷ Συμβούλιο της Επικρατείας (Τμήμα ΣΤ') 2601/1998 παρ. 7.

χωρία από το Ευαγγέλιο,¹⁸ Ιερούς Κανόνες της Εκκλησίας¹⁹ αλλά και σε Εγκύκλιο του Οικουμενικού Πατριαρχείου²⁰ αρκετοί νομικοί έχουν υποστηρίξει ότι η ορκοδοσία απαγορεύεται από τη χριστιανική θρησκεία και ότι κατ' επέκταση η νομοθετημένη πρακτική αυτή είναι αντισυνταγματική αφού τα άτομα εξαναγκάζονται να ενεργήσουν κατά τρόπο που παραβιάζει τις επιταγές της θρησκείας τους και κατά συνέπεια τη θρησκευτική τους συνείδηση.²¹

Πέρα, από την παραβίαση του άρθρου 13 παρ. 1 Σ για την περίπτωση των χριστιανών ορθόδοξων μπορεί να γίνει επίκληση και του άρθρου 4 παρ. 1 Σ καθώς ενώ για τους άθρησκους και άπιστους επιτρέπεται να καταθέτουν στην τιμή τους και στη συνείδηση τους για τους πρώτους δεν υπάρχει σχετική πρόβλεψη. Προς επίρρωση της ως άνω επιχειρηματολογίας παραθέτουμε και την απόφαση του Πλημμελειοδικείου Μυτιλήνης -με αφορμή την ποινική δίωξη που ασκήθηκε εναντίον του Δ.Ρ. για ψευδή ανωμοτι κατάθεση επειδή όταν κλήθηκε να καταθέσει ως μάρτυρας αρνήθηκε να ορκιστεί επικαλούμενος ότι είναι ορθόδοξος χριστιανός και ότι οι θρησκευτικές του πεποιθήσεις δεν του επιτρέπουν να ορκιστεί επί του ιερού Ευαγγελίου- έκρινε ότι η ως άνω συμπεριφορά του κατηγορουμένου δε συνιστά ποινικό αδίκημα καθόσον «η Ανατολική Ορθόδοξος χριστιανική θρησκεία, όπως αυτός πιστεύει σε αυτήν, απαγορεύει τον όρκο και κατά συνέπεια, όντος μη δυνατή, με βάση την ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως, η έρευνα για το αν πράγματι επιτρέπεται ή όχι από τη θρησκεία του ο όρκος, νόμιμα αυτός αρνήθηκε να ορκιστεί.»²² Στην περίπτωση αυτή, ο νόμος παραβιάζει την ελευθερία συνείδησης, αφού εξαναγκάζει τον ομνύοντα να προβεί σε συγκεκριμένη ενέργεια, η οποία

¹⁸ «Εγώ δε λέγω μη ομόσαι όλως, μήτε εν τω ουρανών ... μήτε εν τη γη» (Ματθαίος Ε, 34-37). «Προ πάντων αδελφοί μη ομνήηται μήτε τον ουρανόν μήτε την γην μήτε άλλον τινά όρκον» (Επιστολή Ιακώβου 5,12).

¹⁹ Ο Μέγας Βασίλειος στους Κανόνες Γ' και ΚΘ' απαγορεύει τον όρκο.

²⁰ «Ψεύδονται προφανώς οι την ορκομωσίαν ως νενομοθετημένην, ουχί παρά της πολιτικής νομοθεσίας, αλλά και παρ' αυτής της Ιεράς Πίστεως παρεισάγοντες, ουδέ διακρίνουσι όσον έλαθον εαυτούς αντιτασσόμενοι κατά της αγίας του Χριστού Εκκλησίας τη καινοφανεί περι του ορκοδοσίαν διδασκαλία περιπέσοντες».

²¹ Ν. Δημαράς, «Η συνταγματικότητα του θρησκευτικού όρκου» (2000) 31 *Δίκη*, σελ. 864; Πριντζίπας, όπ.π. σελ. 38-43; Καράκωστας, όπ.π. σελ. 839-840.

²² 64/1997, (1999) *Ποινικά Χρονικά*, σελ. 467.

αντιτίθεται στις θρησκευτικές του πεποιθήσεις.²³ Ο θρησκευτικός όρκος, λοιπόν, εγείρει ζητήματα συνταγματικότητας όχι μόνο για τους αλλόδοξους και τους άθεους, αλλά και για τους ίδιους τους Χριστιανούς Ορθόδοξους.

Η θρησκευτική πίστη και η άσκησή της είναι μία από τις πιο προσωπικές υποθέσεις του κάθε ατόμου και ανήκουν στην ιδιωτική του σφαίρα.²⁴ Συνεπώς, οι δημόσιες αρχές δε μπορούν να παρεμβαίνουν σε αυτήν τη σφαίρα έστω και υπό τη μορφή της επιβολής εξωτερίκευσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων του ατόμου.

Προτάσεις

Για τους ως άνω λόγους η ΕΕΔΑ προτείνει την κατάργηση του θρησκευτικού όρκου και την αντικατάσταση του από τον πολιτικό όπου προβλέπεται ορκοδοσία και πιο συγκεκριμένα:

1. Το **άρθρο 408** (όρκος μάρτυρα) του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας να αντικατασταθεί ως εξής: *«Πριν εξετασθεί, ο μάρτυρας οφείλει να δώσει τον ακόλουθο όρκο: 'Δηλώνω στην τιμή και στη συνείδησή μου ότι θα πω όλη την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς να προσθέσω ούτε να κρύψω τίποτε».*
2. Το **άρθρο 218** (όρκος μαρτύρων στο ακροατήριο) του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας να αντικατασταθεί ως εξής: *«1. Κάθε μάρτυρας οφείλει, πριν εξετασθεί στο ακροατήριο, να δώσει δημόσια τον ακόλουθο όρκο: 'Δηλώνω στην τιμή και τη συνείδησή μου ότι θα πω όλη την αλήθεια και μόνο την αλήθεια, χωρίς να προσθέσω ούτε να κρύψω τίποτε'. 2. Ο άλαλος μάρτυρας που γνωρίζει να γράφει ορκίζεται, γράφοντας και υπογράφοντας τον όρκο. Αν δεν ξέρει να γράφει, ορκίζεται ή με την βοήθεια του διερμηνέα. 3. Αν δεν τηρηθούν οι διατάξεις των προηγούμενων παραγράφων, η διαδικασία είναι άκυρη».*

²³ Φιλίππου, όπ.π. σελ. 417.

²⁴ Ν. Σταθόπουλος, «Η συνταγματική κατοχύρωση της θρησκευτικής ελευθερίας και οι σχέσεις Πολιτείας-Εκκλησίας» στο Δ. Χριστόπουλος (επιμ) Νομικά ζητήματα θρησκευτικής ετερότητας στην Ελλάδα (Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 1999) 199, 205.

3. Στο **άρθρο 217** (εξακρίβωση της ταυτότητας του μάρτυρα) του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας να απαλειφθούν οι λέξεις «και τη θρησκεία του» ώστε να μην περιλαμβάνεται το θρήσκευμα στα στοιχεία ταυτότητας που οφείλει να αναφέρει κάθε μάρτυρας παρουσιαζόμενος ενώπιον του δικαστηρίου.

4. Το **άρθρο 220** (όρκος των μαρτύρων στην προδικασία) του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας να καταργηθεί.

5. Το **άρθρο 194** (όρκος πραγματογνώμονα) του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας να αντικατασταθεί ως εξής: «1. Σε αυτόν που έχει ήδη δώσει όρκο ως πραγματογνώμονας υπενθυμίζεται ο όρκος που έχει δώσει. Οι υπόλοιποι ορκίζονται ως εξής: 'Δηλώνω στην τιμή και τη συνείδησή μου ότι θα διενεργήσω με πλήρη αμεροληψία και επιμέλεια και με κάθε μυστικότητα την πραγματογνωμοσύνη που μου ανατέθηκε, έχοντας μοναδικό σκοπό την εξακρίβωση της αλήθειας'. 2. Αν ο πραγματογνώμονας δεν ορκισθεί, σύμφωνα με την προηγούμενη παράγραφο, η πραγματογνωμοσύνη είναι άκυρη».

6. Το **άρθρο 236** (όρκος διερμηνέα) του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας να αντικατασταθεί ως εξής: «Ο διερμηνέας, πριν αναλάβει τα καθήκοντά του, οφείλει να δηλώσει στην τιμή και τη συνείδησή του, ενώπιον εκείνου που τον διόρισε, ότι θα μεταφράσει με ακρίβεια και πιστότητα όλα όσα θα ειπωθούν κατά τη συζήτηση ή, αν πρόκειται για την περίπτωση του άρθρου 237, τα έγγραφα».

7. Οι **παράγραφοι 3, 4 και 5 του άρθρου 398** (όρκος ενόρκων) του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας να αντικατασταθούν ως εξής: «3. Ο πρόεδρος του μικτού ορκωτού δικαστηρίου διαβάζει στους ενόρκους τον ακόλουθο όρκο: 'Δηλώστε στην τιμή και τη συνείδησή σας και υποσχεθείτε ότι θα θεωρήσετε με προσοχή και θα εξετάσετε με ευσυνειδησία, στη διάρκεια της δικαστικής συζήτησης, την κατηγορία εναντίον του...., καθώς και την υπεράσπισή του, ότι δεν θα συνεννοηθείτε με κανέναν σχετικά με την απόφαση που θα εκδοθεί και ότι, κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων που σας επιβάλλονται, δεν θα ενεργήσετε επηρεασμένοι από φιλία, έχθρα ή χάρη, ούτε για κάποια ιδιαίτερη ωφέλεια ή για άλλη παρόμοια αιτία, αλλά θα έχετε στο νου σας μόνο τη δικαιοσύνη και την αλήθεια και ότι θα ψηφίσετε κατά συνείδηση και κατά την ελεύθερη πεποίθηση που θα σχηματίσετε απ' τη συζήτηση, προσφερόμενοι

εντελώς πιστά και άδολα'. 4. Αφού διαβάσει τον όρκο, ο πρόεδρος του δικαστηρίου καλεί ονομαστικά κάθε ένορκο να σηκώσει το δεξί του χέρι και να προφέρει τη λέξη 'υπόσχομαι'. 5. Αν, για συνειδησιακούς λόγους, ένας ένορκος κωλύεται να δώσει όρκο, δίνει αντίστοιχη διαβεβαίωση στην τιμή και τη συνείδησή του».

8. Στις περιπτώσεις α' και β' της παραγράφου 1 του άρθρου 19 του Κώδικα Κατάστασης Δημόσιων Πολιτικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων Ν.Π.Δ.Δ. (Ν. 3528/2007 Α' 19), οι λέξεις «Ορκίζομαι να φυλάττω...και να εκπληρώνω» να αντικατασταθούν με τις λέξεις «Δηλώνω, επικαλούμενος την τιμή και τη συνείδησή μου, ότι θα φυλάττω... και θα εκπληρώνω». Η περίπτωση γ' της ίδιας παραγράφου να καταργηθεί.

9. Από την παρ. 1 του άρθρου 3 του Γενικού Κανονισμού Υπηρεσίας στον Στρατό (ΠΔ 130/1984, Α' 42) να διαγραφούν οι λέξεις «και το Ιερό Ευαγγέλιο ή στα Ιερά Σύμβολα που πιστεύει ο καθένας» και οι λέξεις «ορκίζομαι να φυλάττω» αντικαθίστανται με τις λέξεις «δηλώνω στην τιμή και τη συνείδησή μου ότι θα φυλάττω». Από την παρ. 2 του ίδιου άρθρου να διαγραφούν οι λέξεις «και θρησκευτικά σύμβολα».

Αθήνα, 29 Μαΐου 2008